

УДК 657:339.564:330.131.7

DOI: 10.60022/3(5)-24S

Небіс Віталій Полікарпович

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління», Україна

Nebis Vitalii

PhD student

State Educational-Scientific Establishment "The Academy of Financial Management", Ukraine

ORCID: 0009-0007-0953-9837

ЕКСПОРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: АНАЛІТИЧНИЙ ВИМІР

Анотація. У статті досліджено роль експортної діяльності підприємств України у системі економічної безпеки держави в умовах воєнних, геополітичних та макроекономічних викликів. Обґрунтовано, що експорт виступає одним із ключових факторів забезпечення макроекономічної стабільності, валютних надходжень, підтримки виробничого потенціалу та інтеграції України у європейський економічний простір. Проведено аналіз впливу експортної діяльності на зовнішньоекономічну, виробничу, фінансову, макроекономічну та інвестиційно-інноваційну складові економічної безпеки. Досліджено динаміку експорту послуг України у 2022–2024 рр. та встановлено тенденцію до поступового відновлення зовнішньоторговельної активності й зростання частки країн ЄС у структурі експорту послуг. Визначено домінування транспортних, телекомунікаційних, комп'ютерних та інформаційних послуг у структурі експорту до країн ЄС. Узагальнено ключові напрями аналітичного забезпечення управління експортною діяльністю підприємств та обґрунтовано необхідність розвитку ризик-орієнтованих підходів до внутрішнього контролю, обліку та аудиту зовнішньоторговельних операцій. Доведено, що якість інформаційно-аналітичного забезпечення є важливим фактором забезпечення стійкості та конкурентоспроможності підприємств-експортерів.

Ключові слова: економічна безпека, нормативно-правове забезпечення, звітність, облік, експорт, аналіз, сталий розвиток.

EXPORT ACTIVITIES OF UKRAINIAN ENTERPRISES IN THE SYSTEM OF ECONOMIC SECURITY: AN ANALYTICAL DIMENSION

Abstract. The article examines the role of export activities of Ukrainian enterprises within the system of national economic security under conditions of wartime instability, geopolitical turbulence, and macroeconomic challenges. It is substantiated that export activity serves not only as a source of foreign exchange earnings but also as a strategic factor in ensuring macroeconomic stability, preserving production capacity, supporting financial resilience, and integrating Ukraine into the European economic space. The study analyzes the impact of export activity on the key components of economic security, including foreign economic, production, macroeconomic, financial, and investment-innovation security.

Particular attention is devoted to the analytical dimension of export management in the context of increasing uncertainty and transformation of international trade relations. The research identifies that the effectiveness of export-oriented enterprises increasingly depends on the quality of accounting and analytical support, access to reliable information resources, risk monitoring mechanisms, and the ability to adapt to regulatory requirements of the EU markets. The dynamics of Ukraine's export of services during 2022–2024 are analyzed, revealing a gradual recovery of external economic activity after the significant decline caused by the full-scale war. The study confirms the growing share of EU countries in the structure of Ukrainian service exports, indicating the strengthening of European integration processes and the reorientation of foreign trade flows toward EU markets.

The paper also identifies the dominant sectors in the export structure of services, particularly telecommunications, computer and information services, transport services, and processing services, which demonstrate the increasing role of the digital economy and logistics infrastructure in ensuring external

economic resilience. Furthermore, the article systematizes the key sources of analytical support for export management at the mega-, macro-, meso-, and microeconomic levels. The necessity of developing risk-oriented approaches to accounting, internal control, and internal audit of export operations is substantiated. It is concluded that high-quality analytical support and integrated monitoring of financial, logistical, institutional, and ESG-related risks are critical prerequisites for strengthening the competitiveness and sustainability of Ukrainian enterprises in international markets.

Keywords: *economic security, regulatory framework, reporting, accounting, export, analysis, sustainability.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена посиленням ролі експортної діяльності підприємств у забезпеченні макроекономічної стійкості, фінансової стабільності та зовнішньоекономічної безпеки України в умовах глобальної нестабільності, структурних трансформацій світової економіки та повномасштабної війни. В умовах обмеженості внутрішніх фінансових ресурсів саме експорт формує значну частину валютних надходжень держави, забезпечує підтримку платіжного балансу, сприяє збереженню виробничого потенціалу та інтеграції економіки держави у міжнародні ринки. Водночас зростання залежності від зовнішніх ринків супроводжується посиленням ризиків логістичного, валютного та інституційного характеру, що актуалізує необхідність удосконалення механізмів аналітичного супроводу експортної діяльності підприємств.

Особливого значення проблема набуває в контексті євроінтеграційних процесів та поступової адаптації України до регуляторних вимог ЄС. Сучасна модель функціонування підприємств-експортерів передбачає не лише забезпечення фінансової ефективності зовнішньоторговельної діяльності, а й дотримання принципів прозорості, сталого розвитку та ESG-орієнтованого управління. У таких умовах система обліково-аналітичного забезпечення трансформується з інструменту фіксації господарських операцій у комплексний механізм формування інформації для управління ризиками, оцінки резилієнтності підприємств та підтримки управлінських рішень у сфері експорту.

З огляду на наведене подальшого розвитку потребують методичні підходи інтеграції фінансових, безпекових та ESG-показників у систему аналітичного забезпечення експортної діяльності підприємств, а також механізми ризик-орієнтованого моніторингу діяльності підприємств-експортерів в умовах високої невизначеності зовнішнього середовища.

Огляд літератури. У контексті глобалізаційних процесів та геополітичних викликів, що постали перед Україною, експортна діяльність, на думку дослідників Стець О. та Беляєвої Д., набуває ключового значення як детермінанта макроекономічної стабільності та економічної безпеки держави [8]. Науковці Васильців Т., Лупак Р. та Волошин В. зазначають, що ця найдавніша форма міжнародних економічних зв'язків є найбільш відкритою для сучасного світу і має особливе значення для України, враховуючи її масштаби [1]. Ефективна зовнішньоторговельна діяльність (Кваша С., Павленко О., Вакуленко В.), що включає експорт, є важливим інструментом розвитку та зміцнення позицій країни у світовій економіці, а також забезпечення її економічної безпеки [5]. Водночас, попри зростання обсягів експорту, його структура, орієнтована на сировинні товари та продукцію низької доданої вартості, обмежує потенціал для повноцінного економічного відновлення та підвищення рівня економічної безпеки, як зазначається в працях Панченко В. [15], Феній С. [10]. З огляду на це, оцінка та прогнозування рівня економічної безпеки й експортного потенціалу України є критично важливими завданнями для формування оптимальних стратегій розвитку (Яковенко Ю., Тума С.) [12]. Як зазначають дослідники Колбасін Ю., Філатова Т., Самойленко В. [14], в умовах повномасштабної російської агресії, зовнішньоторговельна безпека України стикається з посиленими зовнішніми та внутрішніми загрозами, що вимагає перегляду підходів до оптимізації експортно-імпортних можливостей та підвищення ефективності зовнішньоторговельної політики. Дослідження тенденцій формування товарного експорту України в умовах воєнної агресії є важливим для визначення стратегічних пріоритетів відновлення експортного потенціалу, що є фундаментом макроекономічної стабільності та соціального добробуту (Дроздовський Я. [4], Тур О., Ляшевська В., Куц Н. [9]). Експортна діяльність України, як зазначають у своєму дослідженні Щербина І. та Батракова Т. [11], залишається під впливом множинних дестабілізуючих факторів, включаючи обмеження логістики, блокування портів та зниження виробничих потужностей, що спричинило суттєве скорочення обсягів експорту як у фізичному, так і у вартісному вимірі. Ці обставини вимагають розробки нових стратегій розвитку зовнішньоторговельної діяльності для стабілізації української економіки та підвищення її конкурентоспроможності на міжнародних ринках.

Проведений аналіз наукових джерел засвідчив, що сучасні дослідження переважно зосереджені на макроекономічних аспектах розвитку зовнішньоторговельної діяльності, впливі війни на структуру експорту, трансформації логістичних маршрутів, оцінці експортного потенціалу та ролі зовнішньої

торгівлі у забезпеченні економічної безпеки держави [16, 13, 2, 6]. Значна увага приділяється проблемам сировинної орієнтації експорту, зниженню конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, ризикам залежності від зовнішніх ринків, а також впливу військових факторів на динаміку експортно-імпортних операцій. Водночас результати аналізу літератури свідчать про недостатній рівень дослідження мікроекономічного та інформаційно-аналітичного виміру забезпечення експортної діяльності підприємств у системі економічної безпеки.

Попри значний науковий доробок у сфері зовнішньоторговельної діяльності, недостатньо розкритими залишаються питання формування якісного обліково-аналітичного забезпечення управління експортною діяльністю в умовах високої невизначеності, воєнних ризиків та посилення вимог до прозорості бізнесу. У сучасних умовах саме інформаційна складова дедалі більше визначає здатність підприємств оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища, здійснювати моніторинг ризиків, забезпечувати стабільність валютних надходжень, підтримувати фінансову стійкість та адаптуватися до нових регуляторних вимог міжнародних ринків. Особливої актуальності набуває інтеграція до системи аналітичного забезпечення не лише фінансових показників, а й безпекових, логістичних, інституційних та ESG-індикаторів, що формують комплексне уявлення про рівень стійкості експортної діяльності підприємств.

З огляду на вищевикладене виникає необхідність розвитку сучасних підходів до аналітичного забезпечення експортної діяльності підприємств як складової системи економічної безпеки, що дозволить підвищити ефективність управлінських рішень, забезпечити своєчасну ідентифікацію загроз та сформуванню підґрунтя для посилення конкурентоспроможності українських експортерів в умовах глобальних трансформацій.

Метою статті є дослідження експортної діяльності підприємств України у системі економічної безпеки держави, обґрунтування ролі аналітичного забезпечення у процесі управління зовнішньоторговельною діяльністю та визначення напрямів удосконалення аналізу ризиків, стійкості та ефективності діяльності підприємств-експортерів в умовах воєнних та геоекономічних викликів.

Методологічною основою дослідження є системний, інтегральний та ризик-орієнтований підходи, що дозволило комплексно дослідити взаємозв'язок між експортною діяльністю підприємств та складовими економічної безпеки держави. У процесі дослідження використано методи аналізу і синтезу (для узагальнення теоретичних підходів до розуміння економічної безпеки та експортного потенціалу); структурно-функціонального аналізу (для визначення впливу експортної діяльності на різні рівні економічної безпеки); статистичного та порівняльного аналізу (для оцінки динаміки зовнішньої торгівлі України та структури експорту послуг); систематизації (для узагальнення джерел аналітичного забезпечення управління експортною діяльністю підприємств). Інформаційною базою дослідження стали нормативно-правові акти України, дані Державної служби статистики України, матеріали міжнародних організацій та результати сучасних наукових досліджень у сфері економічної безпеки та зовнішньоторговельної діяльності.

Водночас дослідження має певні обмеження, пов'язані з умовами воєнного стану та обмеженим доступом до актуальних статистичних даних. Зокрема, частина офіційної статистичної інформації публікується із часовими лагами, агрегованими показниками або в обмеженому обсязі з міркувань безпеки, що ускладнює проведення детального секторального та регіонального аналізу зовнішньоторговельної діяльності. Крім того, суттєві структурні зміни економіки, тимчасова окупація окремих територій та порушення логістичних ланцюгів впливають на порівнюваність статистичних даних у динаміці.

Виклад основного матеріалу. В умовах посилення глобальної конкуренції, структурної трансформації світової економіки та повномасштабної війни експортна діяльність підприємств набуває стратегічного значення не лише як джерело валютних надходжень, а й як один із ключових інструментів забезпечення економічної стійкості держави. Зростання залежності національної економіки від зовнішніх ринків, порушення логістичних ланцюгів, високий рівень геополітичної невизначеності та необхідність адаптації до європейських регуляторних вимог актуалізують потребу у формуванні ефективної системи аналітичного забезпечення експортної діяльності підприємств. У сучасних умовах саме якість інформаційно-аналітичної підтримки управлінських рішень визначає здатність суб'єктів господарювання своєчасно ідентифікувати ризики, оцінювати рівень стійкості зовнішньоторговельної діяльності та забезпечувати конкурентоспроможність на міжнародних ринках.

У зв'язку з цим дослідження спрямоване на аналіз взаємозв'язку між експортною діяльністю підприємств та ключовими складовими економічної безпеки України, оцінку сучасних тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі, а також обґрунтування ролі аналітичного забезпечення у процесі управління експортним потенціалом підприємств в умовах воєнних та геоекономічних викликів.

З метою систематизації впливу експортної діяльності на різні складові економічної безпеки України

доцільним є проведення комплексного аналізу положень Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року. У документі визначено ключові загрози, структурні дисбаланси та стратегічні напрями забезпечення стійкості економіки держави в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів. Враховуючи те, що експортна діяльність підприємств безпосередньо впливає на стан зовнішньоекономічної, виробничої, макроекономічної, фінансової та інвестиційно-інноваційної безпеки держави, виникає необхідність узагальнення функціональних ефектів експорту в контексті кожної із зазначених складових. На основі аналізу Стратегії економічної безпеки України систематизовано основні загрози, виклики та значення експортної діяльності підприємств для забезпечення економічної стійкості держави (табл. 1).

Таблиця 1

Вплив експортної діяльності на ключові складові економічної безпеки України:
загрози, виклики та функціональні ефекти

Вид економічної безпеки	Коротка характеристика та основні виклики	Значення експортної діяльності підприємств
Зовнішньоекономічна безпека	Характеризується низькою конкурентоспроможністю, високою імпортозалежністю та нерозвиненістю зовнішньоторговельної інфраструктури (п. 11, 12).	Експорт є ключовим фактором цієї сфери. Головною загрозою є дисфункціональна структура торгівлі з переважанням сировини в експорті. Завданнями є диверсифікація експорту, захист українських товарів від протекціоністських бар'єрів і нових вуглецевих податків іноземних держав, а також підтримка підприємств через єдиний експортний вебпортал та «Експортно-кредитне агентство».
Виробнича безпека	Потерпає від деіндустріалізації, втрати промислового потенціалу, низької ресурсоефективності та витіснення українських виробників з внутрішнього ринку (п. 10).	Експорт стимулює розвиток промисловості. Одним із пріоритетних завдань є розвиток промисловості саме на основі розширення зовнішніх ринків збуту для виробленої в Україні продукції. Крім того, цільовим індикатором безпеки є збільшення частки експорту товарів з використанням технологій високого і середньовисокого рівня у загальному обсязі експорту.
Макроекономічна безпека	Викликами є уповільнення економіки, трудова міграція, високий рівень безробіття та дефіцит платіжного балансу (п. 16).	Надходження від експорту забезпечують макроекономічну стабільність. Значною загрозою для економічної активності в державі є зниження світових цін на основні товарні групи вітчизняного експорту.
Фінансова безпека	Характеризується дефіцитом бюджету, значним борговим навантаженням та високим рівнем тінізації економіки (п. 7, 8).	Хоча сфера прямо стосується фінансів, експортно-імпортні операції мають суттєвий вплив на бюджет. Загрозою є втрата доходів через схеми ухилення від оподаткування та використання компаніями «низькоподаткових» юрисдикцій при зовнішньоторговельній діяльності. Також передбачається приведення Митного кодексу у відповідність до митного законодавства ЄС.
Інвестиційно-інноваційна безпека	Перебуває у небезпечному стані через брак інвестицій, зношеність дослідницької інфраструктури та низький попит на інновації (п. 13, 14).	Інвестиції необхідні для створення експортоорієнтованих технологій. Держава має стимулювати підприємства до впровадження новітніх технологій і виробництва конкурентоспроможних нових видів продукції, що дозволить підприємствам успішно конкурувати на світових ринках і змінити сировинну структуру експорту.

Джерело: складено автором на основі [7]

Аналіз даних таблиці 1 свідчить, що експортна діяльність підприємств має комплексний вплив на функціонування системи економічної безпеки України та виступає одним із ключових факторів забезпечення макроекономічної стійкості держави. Встановлено, що найбільш критичними викликами для національної економіки залишаються сировинна орієнтація експорту, низький рівень технологічності виробництва, високий ступінь імпортозалежності та недостатній рівень розвитку зовнішньоторговельної інфраструктури. За таких умов експорт виконує не лише функцію формування валютних надходжень, а й виступає інструментом підтримки промислового розвитку, стимулювання інвестиційної активності та розширення присутності українських підприємств на міжнародних ринках.

Результати дослідження також підтверджують, що посилення економічної безпеки України безпосередньо залежить від здатності держави та підприємств забезпечити структурну модернізацію експорту, зменшення залежності від сировинних товарів і нарощування частки продукції з високою доданою вартістю. Водночас суттєвими загрозами залишаються ризики зовнішньої кон'юнктури, протекціоністські бар'єри, логістичні обмеження та використання схем мінімізації оподаткування у зовнішньоторговельній діяльності. Це обумовлює необхідність розвитку якісного аналітичного

забезпечення управління експортною діяльністю, інтеграції ризик-орієнтованого підходу та удосконалення системи внутрішнього контролю й інформаційної підтримки прийняття управлінських рішень.

З метою поглиблення оцінки впливу експортної діяльності на стан економічної безпеки держави доцільним є також аналіз динаміки експортних показників України за останні роки, що дозволяє виявити структурні трансформації зовнішньої торгівлі, оцінити рівень стійкості експортного сектору в умовах воєнних та геоекономічних викликів (рис. 1, рис. 2).

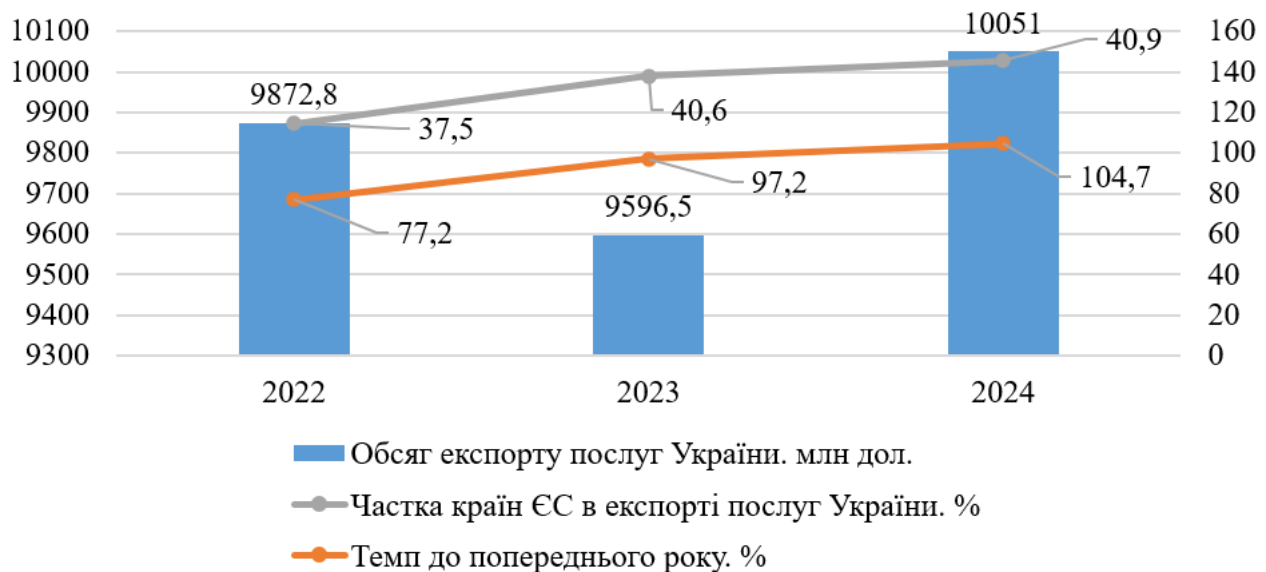

Рис. 1. Динаміка показників експорту України за 2022-2024 рр.

Джерело: [3]

Аналіз динаміки показників експорту послуг України засвідчує поступове відновлення зовнішньоторговельної активності після різкого скорочення у 2022 році, спричиненого повномасштабною війною, порушенням логістичних ланцюгів та загальним зниженням економічної активності. У 2022 році обсяг експорту послуг становив 9872,8 млн дол., а темп до попереднього року скоротився до 77,2 %, що свідчить про суттєвий негативний вплив воєнних факторів на функціонування експортного сектору. У 2023 році спостерігалось подальше незначне зниження обсягів експорту послуг – до 9596,5 млн дол., однак темп скорочення суттєво уповільнився та становив 97,2 %, що свідчить про поступову адаптацію підприємств до нових умов господарювання. Водночас у 2024 році зафіксовано позитивну тенденцію до відновлення експорту послуг – його обсяг зріс до 10051 млн дол., а темп приросту перевищив 100 % і становив 104,7 %, що вказує на часткову стабілізацію зовнішньоторговельної діяльності та поступове відновлення експортного потенціалу України (рис. 1) [3].

Окремої уваги заслуговує тенденція до зростання частки країн ЄС в експорті послуг України – з 37,5 % у 2022 році до 40,9 % у 2024 році [3]. Це свідчить про поступову географічну переорієнтацію зовнішньої торгівлі України на ринки ЄС, посилення інтеграційних процесів та адаптацію українських підприємств до європейських вимог і стандартів. Одночасно така тенденція підтверджує зростання ролі європейського вектора у забезпеченні зовнішньоекономічної безпеки держави та формуванні більш стійкої структури експортної діяльності в умовах геополітичної нестабільності.

З метою визначення структурних пріоритетів зовнішньоторговельної діяльності України та оцінки секторів, які формують найбільший внесок у експорт до країн ЄС (на прикладі послуг), доцільним є аналіз ключових видів послуг у структурі українського експорту (рис. 2).

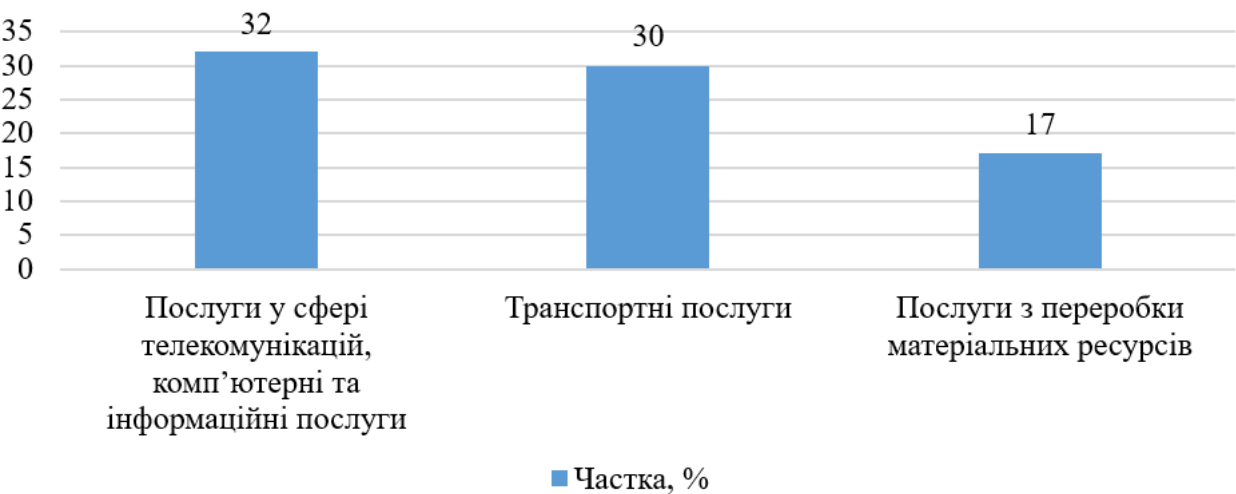

Рис. 2. Лідери експорту послуг України до країн ЄС у 2024 році.
Джерело: [3]

Аналіз структури експорту послуг України до країн ЄС свідчить про домінування секторів, пов’язаних із цифровою економікою та транспортною інфраструктурою. Найбільшу частку у 2024 році формували послуги у сфері телекомунікацій, комп’ютерні та інформаційні послуги – 32 %, що підтверджує високий рівень адаптивності ІТ-сектору України навіть в умовах воєнних викликів. Значною залишається також частка транспортних послуг – 30 %, що вказує на критичну роль логістики у забезпеченні зовнішньоторговельної діяльності. Водночас послуги з переробки матеріальних ресурсів формують 17 % експорту, що свідчить про поступове зростання ролі виробничої кооперації та інтеграції українських підприємств у європейські ланцюги створення доданої вартості [3].

Для поглиблення дослідження ролі аналітичного забезпечення у системі економічної безпеки України доцільним є структурування ключових джерел інформації, інструментів моніторингу та напрямів підвищення якості аналітичних даних за рівнями економіки. З цією метою узагальнення здійснено на основі системного підходу, який дозволяє розглядати економічну безпеку як багаторівневу систему взаємопов’язаних економічних, інформаційних та інституційних елементів (табл. 2).

Таблиця 2

Аналітичне забезпечення економічної безпеки України за рівнями економіки		
Аналітичне забезпечення та джерела даних	Заходи посилення якості і надійності даних	Мета в умовах геополітичних криз
МЕГАРІВЕНЬ (Глобальний простір, міжнародна взаємодія)		
Оцінка зовнішньоекономічної безпеки (частка провідних країн-партнерів та товарів в експорті/імпорті). Джерела: Міжнародні рейтинги (Global Innovation Index, Doing Business), дані Світового банку (ВВП за паритетом купівельної спроможності).	Здійснення щорічних науково-аналітичних та прогностичних досліджень глобальних викликів і загроз економічній безпеці (виконується Національним інститутом стратегічних досліджень та НАН України). Забезпечення моніторингу ефективності застосованих міжнародних санкцій.	Захист національних інтересів в умовах гібридної війни РФ. Протидія інструментам економічного впливу РФ. Інтеграція в європейський економічний простір, розширення угод про вільну торгівлю та захист українського експорту від нових вуглецевих податків і протекціонізму.
МАКРОРІВЕНЬ (Національна економіка в цілому)		
Постійний моніторинг економічної стійкості на основі 35 індикаторів безпеки (фінансової, макроекономічної, виробничої тощо). Джерела: Дані Держстату, Національного банку України (звіти про фінансову стабільність), Міністерства економіки, Кабінету Міністрів України.	Розроблення та запровадження нової науково обґрунтованої методики щорічної оцінки стану економічної безпеки. Візуалізація даних у вигляді інфографіки на урядовому порталі. Актуалізація показників паливно-енергетичного балансу на середньострокову перспективу.	Забезпечення стійкості від зовнішніх і внутрішніх загроз, макроекономічна стабільність, зниження дефіциту бюджету та збереження плаваючого курсу валюти. Гарантування економічної незалежності держави.

Продовження таблиці 2

МЕЗОРИВЕНЬ (Регіони, галузі, товарні ринки)		
Моніторинг інвестиційного потенціалу регіонів, аналіз конкурентного середовища на галузевих товарних ринках, скринінг прямих іноземних інвестицій. Джерела: Галузева статистика, дані Антимонопольного комітету України.	Запровадження Індексу моніторингу конкурентного середовища для регулярного аналізу товарних ринків. Впровадження науково обґрунтованого моніторингу інвестиційного потенціалу України та її регіонів. Забезпечення комплексної перевірки (скринінгу) походження іноземних інвестицій у стратегічні об'єкти.	Впровадження окремої системи управління економічними процесами на території Донецької та Луганської областей. Подолання регіональної нерівномірності доходів. Відновлення потенціалу високотехнологічних галузей (авіація, космос) та захист критичної інфраструктури.
МІКРОРИВЕНЬ (Підприємства, домогосподарства, громадяни)		
Оцінка рівня інноваційної активності підприємств, обсягів непрацюючих кредитів банків, рівня безробіття, тіньової економіки та схильності населення до заощадження. Джерела: Вибіркові обстеження домогосподарств (Держстат), банківська звітність.	Створення єдиного експортного вебпорталу та інформаційного центру на базі Експортно-кредитного агентства для забезпечення бізнесу надійними даними щодо зовнішніх ринків. Розвиток інформаційно-консультаційного забезпечення для інвесторів. Впровадження нової системи оцінювання якості наукових знань та освітніх послуг.	Зниження частки непрацюючих кредитів для стимулювання малого і середнього бізнесу. Створення умов для підвищення стандартів праці, подолання бідності, повернення трудових мігрантів. Захист прав інвесторів та прав інтелектуальної власності.

Джерело: складено автором на основі [7]

У межах проведеного дослідження виокремлено мегарівень, макрорівень, мезорівень та мікрорівень аналітичного забезпечення економічної безпеки із визначенням характерних для кожного рівня джерел даних, напрямів посилення надійності інформації та стратегічних цілей в умовах геополітичної нестабільності. Особливу увагу приділено ролі міжнародних рейтингів, державної статистики, банківської звітності, галузевих показників та інформаційної інфраструктури підтримки експорту у процесі формування аналітичної бази для прийняття управлінських рішень. Окремий акцент зроблено на розвитку цифрових платформ моніторингу, механізмів оцінки конкурентного середовища та інформаційно-консультаційного забезпечення підприємств-експортерів.

Поглиблення дослідження ролі експортної діяльності у системі економічної безпеки України потребує переходу від макроекономічного рівня аналізу до рівня окремого підприємства як безпосереднього суб'єкта зовнішньоторговельної діяльності. У цьому контексті особливого значення набуває дослідження факторів формування експортного потенціалу підприємств, оскільки саме рівень їх конкурентоспроможності, адаптивності та інформаційної забезпеченості визначає здатність економіки забезпечувати стійкість зовнішньоторговельної діяльності в умовах глобальної нестабільності.

У межах дослідження експортний потенціал підприємства доцільно розглядати як сукупність виробничих, фінансових, інноваційних, організаційних та інформаційно-аналітичних можливостей суб'єкта господарювання щодо формування, просування та реалізації конкурентоспроможної продукції на зовнішніх ринках із забезпеченням стійкості зовнішньоторговельної діяльності в умовах впливу внутрішніх і зовнішніх ризиків. У сучасних умовах рівень реалізації експортного потенціалу дедалі більше залежить не лише від виробничих ресурсів підприємства, а й від якості інформаційного забезпечення, доступу до аналітичних даних, механізмів моніторингу зовнішніх ринків та ефективності управління зовнішньоторговельними ризиками.

Логічним продовженням дослідження впливу експортної діяльності на складові економічної безпеки держави та систематизації аналітичного забезпечення за рівнями економіки є узагальнення ключових джерел даних та напрямів управлінської аналітики для посилення експортного потенціалу підприємств (табл. 3). Проведене структурування дозволяє виокремити основні напрями аналітичного забезпечення управління підприємством, зокрема дослідження зовнішніх ринків, адаптацію продукції до вимог міжнародних ринків, управління зовнішньоторговельними ризиками, підтримку інноваційного розвитку та моніторинг конкурентного середовища. Особливу увагу приділено ролі цифрових платформ, міжнародних інформаційних систем, баз даних регуляторних вимог та інституцій підтримки експорту у процесі формування інформаційної основи для прийняття управлінських рішень. Це дозволяє розглядати аналітичне забезпечення як один із ключових факторів підвищення конкурентоспроможності підприємств та забезпечення стійкості їх експортної діяльності в умовах геополітичної нестабільності.

Таблиця 3

Джерела даних та аналітичне забезпечення управління підприємством для посилення експортного потенціалу

Напрямок управлінської аналітики	Джерела даних та інформаційна інфраструктура	Мета та значення для посилення експортного потенціалу підприємства
Дослідження зовнішніх ринків та пошук покупців	Єдиний експортний вебпортал. Інформаційний центр та афілійовані інституції на базі ПрАТ «Експортно-кредитне агентство».	Отримання надійних даних про кон'юнктуру світових ринків, доступ до фінансових інструментів страхування експорту та розширення зовнішніх ринків збуту для промислової продукції, виробленої в Україні.
Адаптація продукції до вимог іноземних ринків (зокрема ЄС)	Бази даних оновлених національних технічних регламентів, санітарних та фітосанітарних норм, наближених до законодавства ЄС. Національні стандарти, гармонізовані з європейськими енергетичними та екологічними стандартами.	Забезпечення повної відповідності українських товарів вимогам ринків ЄС для уникнення нетарифних бар'єрів (відмови у сертифікації, дозволах чи ліцензіях) та розширення можливостей у рамках Угоди про асоціацію.
Управління зовнішньоторговельними ризиками та захист прав	Дані моніторингу Світової організації торгівлі (СОТ). Інформація щодо порушення іноземними державами розслідувань у сфері торговельного захисту (антидемпінгових тощо) та введення нових вуглецевих податків.	Аналіз ризиків протекціоністських бар'єрів, швидке реагування на санкції чи дискредитацію, а також мінімізація податкового навантаження (вуглецевих податків) на експортні товари підприємства.
Інноваційний розвиток та фінансування високотехнологічного експорту	Інформаційні платформи Рамкової програми ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт Європа». Інституційна система інформаційно-консультаційного забезпечення інвестування.	Пошук грантів, міжнародних партнерів та інвесторів для впровадження новітніх технологій на підприємстві. Це критично для зміни структури експорту підприємства: переходу від сировини до товарів із технологіями високого та середнього рівня.
Аналіз та моніторинг конкурентного середовища	Дані регулярного моніторингу з використанням Індексу моніторингу конкурентного середовища.	Оцінка рівня конкуренції на товарних ринках, виявлення монополістичних загроз та формування ефективної цінової стратегії як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Джерело: складено автором

Аналіз наведених напрямів управлінської аналітики свідчить, що формування експортного потенціалу підприємств в сучасних умовах значною мірою залежить від якості інформаційного забезпечення, рівня інтеграції підприємств у міжнародний інформаційний простір та здатності оперативно адаптуватися до змін зовнішнього середовища. Особливого значення набувають механізми моніторингу зовнішніх ринків, оцінки регуляторних вимог ЄС, аналізу торговельних ризиків та інформаційна підтримка інноваційного розвитку підприємств. Встановлено, що ефективне використання цифрових платформ, баз даних міжнародних організацій та інструментів підтримки експорту сприяє не лише розширенню зовнішніх ринків збуту, а й підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств у довгостроковій перспективі.

Водночас забезпечення ефективного управління експортною діяльністю неможливе без розвитку належної системи бухгалтерського обліку, управлінської звітності та внутрішнього контролю. Саме система обліково-аналітичного забезпечення формує інформаційну основу для оцінки ефективності зовнішньоторговельних операцій, моніторингу валютних, логістичних та санкційних ризиків, контролю виконання контрактних зобов'язань і оцінки рівня стійкості підприємства в умовах високої невизначеності. У сучасних умовах зростає потреба у розробці ризик-орієнтованих методик внутрішнього аудиту експортної діяльності, які повинні охоплювати перевірку достовірності експортних операцій, оцінку ефективності системи внутрішнього контролю, аналіз дотримання міжнародних регуляторних вимог та моніторинг ESG-показників у процесі здійснення зовнішньоторговельної діяльності.

Висновки. Експортна діяльність підприємств України є одним із ключових факторів забезпечення економічної безпеки держави в умовах воєнних, геополітичних та макроекономічних викликів. Обґрунтовано, що вплив експортної діяльності має комплексний характер та поширюється на зовнішньоекономічну, виробничу, макроекономічну, фінансову й інвестиційно-інноваційну складові економічної безпеки. Визначено, що сучасний стан зовнішньоторговельної діяльності України характеризується високим рівнем залежності від зовнішньої кон'юнктури, логістичних ризиків, структурних дисбалансів експорту та недостатньою часткою продукції з високою доданою вартістю.

У результаті аналізу динаміки експорту послуг України за 2022–2024 рр. встановлено поступове відновлення зовнішньоторговельної активності після суттєвого скорочення у період початку повномасштабної війни. Виявлено тенденцію до зростання частки країн ЄС у структурі експорту послуг, що підтверджує посилення інтеграції України до європейського економічного простору та переорієнтацію зовнішньоторговельних зв'язків на ринки ЄС. Водночас домінування транспортних та ІТ-послуг у структурі експорту свідчить про зростання ролі секторів цифрової економіки та логістичної інфраструктури у забезпеченні зовнішньоторговельної стійкості держави.

Доведено, що забезпечення ефективного управління експортною діяльністю підприємств потребує розвитку сучасної системи обліково-аналітичного забезпечення, інтеграції фінансових, безпекових та ESG-показників, а також впровадження ризик-орієнтованих механізмів внутрішнього контролю та аудиту. Встановлено, що якість інформаційно-аналітичного забезпечення безпосередньо впливає на здатність підприємств адаптуватися до змін зовнішнього середовища, здійснювати моніторинг ризиків та підтримувати конкурентоспроможність на міжнародних ринках.

Перспективи подальших наукових досліджень доцільно пов'язати з розвитком методичного забезпечення інтегрованої діагностики експортної діяльності підприємств у системі економічної безпеки, удосконаленням ризик-орієнтованих моделей аналітичного моніторингу зовнішньоторговельних операцій, а також розробкою методик інтеграції ESG-індикаторів до системи управлінського обліку та внутрішнього аудиту підприємств-експортерів.

Література

1. Васильців Т., Лупак Р., Волошин В. Стратегічні імперативи державної політики протидії гібридним загрозам і забезпечення економічної безпеки України. *Економіка України*. 2021. № 64. С. 32–51. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.02.032>
2. Гаврилюк І. Зовнішньоекономічна діяльність України з країнами ЄС. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-3>
3. Державна служба статистики України. Товарна структура зовнішньої торгівлі України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2025/zd/tsztt/arh_tsztt2025_u.html (дата звернення: 08.05.2026).
4. Дроздовський Я. П. Стратегічні пріоритети відтворення експортного потенціалу України: воєнний та поствоєнний виміри. *Трансформаційна економіка*. 2025. С. 77–81. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2025-13-12>
5. Кваша С., Павленко О., Вакуленко В. Наукові засади розвитку зовнішньоекономічної діяльності в контексті міжнародних відносин України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-6>
6. Максимук А. О., Мрочко С. Я. Аналіз структури експортно-імпоротної діяльності України за 2022 р. у порівнянні до минулих періодів та шляхи її відновлення. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. С. 37–43. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.5-6>
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року»: Указ Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/347/2021> (дата звернення: 08.05.2026).
8. Стець О., Беляєва Д. В. Інформаційно-аналітичне дослідження та оцінка сучасного стану зовнішньоекономічної безпеки України. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2025. С. 165–173. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.20-24>
9. Тур О. В., Ляшевська В., Куц Н. В. Тенденції формування товарного експорту України в умовах військової агресії. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2024. № 16. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-16-03-06>
10. Феній Н. С. Фактори впливу на формування економічної безпеки переробних підприємств України. *Київський економічний науковий журнал*. 2024. № 4. С. 230–235. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-765x/2024-4-32>
11. Щербина І., Батракова Т. І. Адаптація експорту в умовах війни. *Молодий вчений*. 2025. С. 208–212. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2025-3-134-23>
12. Яковенко Ю., Тума С. Перспективи відновлення та розвитку експортного потенціалу України у повоєнний період. *Zenodo*. 2026. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18466899>
13. Яремко І. Й., Думич Н. Б. Динаміка та структурні трансформації українських експортно-імпорتنних операцій в умовах макроекономічних викликів. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2025. № 84. С. 21–47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2025-84-02>
14. Kolbasin Y. S., Filatova T. A., Samoilenko V. S. The Directions for Ensuring the Foreign Trade

Security of Ukraine in the Post-War Period. *Business Inform.* 2025. Vol. 2(565). P. 52–63. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-2-52-63>

15. Panchenko V. Challenges and Imperatives of Strengthening the Economic Security of Ukraine in Conditions of Wartime. *Business Inform.* 2024. Vol. 11(562). P. 63–69. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-11-63-69>

16. Zaverbnyi A., Zalizna L. V., Zhuk O. Export and Import Activities of Ukraine: Development Strategies under Port Restrictions. *Business Inform.* 2025. Vol. 4(567). P. 230–238. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-4-230-238>

References

1. Vasylytsiv, T., Lupak, R., & Voloshyn, V. (2021). Stratehichni imperatyvy derzhavnoi polityky protydyi hibrnydm zahrozam i zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Strategic imperatives of state policy of counteraction to hybrid threats and ensuring economic security of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy (Economy of Ukraine)*, 64, 32–51. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.02.032>

2. Havryliuk, I. (2024). Zovnishnoekonomichna diialnist Ukrainy z krainamy YeS [Foreign economic activity of Ukraine with EU countries]. *Ekonomika ta suspilstvo (Economy and Society)*, 59. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-3>

3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (2026). *Tovarna struktura zovnishnoi torhivli Ukrainy [Commodity structure of Ukraine's foreign trade]*. https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2025/zd/tsztt/arh_tsztt2025_u.html

4. Drozdovskyi, Ya. P. (2025). Stratehichni priorytety vidtvorennia eksportnoho potentsialu Ukrainy: voiennyi ta postvoiennyi vymiry [Strategic priorities for restoring Ukraine's export potential: wartime and post-war dimensions]. *Transformatsiina ekonomika (Transformational Economy)*, 77–81. <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2025-13-12>

5. Kvasha, S., Pavlenko, O., & Vakulenko, V. (2024). Naukovi zasady rozvytku zovnishnoekonomichnoi diialnosti v konteksti mizhnarodnykh vidnosyn Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Scientific foundations of foreign economic activity development in the context of Ukraine's international relations under martial law]. *Ekonomika ta suspilstvo (Economy and Society)*, 61. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-6>

6. Maksymuk, A. O., & Mrochko, S. Ya. (2023). Analiz struktury eksportno-importnoi diialnosti Ukrainy za 2022 r. u porivnianni do mynulykh periodiv ta shliakhy yii vidnovlennia [Analysis of the structure of Ukraine's export-import activity in 2022 compared to previous periods and ways of its recovery]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka (Digital Economy and Economic Security)*, 37–43. <https://doi.org/10.32782/dees.5-6>

7. Prezydent Ukrainy. (2021). *Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy "Pro Stratehiuu ekonomichnoi bezpeky Ukrainy na period do 2025 roku": Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 11 serpnia 2021 roku № 347/2021 [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine "On the Economic Security Strategy of Ukraine for the period until 2025": Decree of the President of Ukraine dated August 11, 2021 No. 347/2021]*. <https://zakon.rada.gov.ua/go/347/2021>

8. Stets, O., & Bielisiaeva, D. V. (2025). Informatsiino-analitychne doslidzhennia ta otsinka suchasnoho stanu zovnishnoekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Information and analytical research and assessment of the current state of Ukraine's foreign economic security]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka (Digital Economy and Economic Security)*, 165–173. <https://doi.org/10.32782/dees.20-24>

9. Tur, O. V., Liashevska, V., & Kuts, N. V. (2024). Tendentsii formuvannia tovarnoho eksportu Ukrainy v umovakh viiskovoi ahresii [Trends in the formation of Ukraine's commodity exports under military aggression]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Serii: ekonomika ta upravlinnia (Problems of Modern Transformations. Series: Economics and Management)*, 16. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-16-03-06>

10. Fenii, N. S. (2024). Faktory vplyvu na formuvannia ekonomichnoi bezpeky pererobnykh pidpriemstv Ukrainy [Factors influencing the formation of economic security of processing enterprises in Ukraine]. *Kyivskyi ekonomichnyi naukovyi zhurnal (Kyiv Economic Scientific Journal)*, 4, 230–235. <https://doi.org/10.32782/2786-765x/2024-4-32>

11. Shcherbyna, I., & Batrakova, T. I. (2025). Adaptatsiia eksportu v umovakh viiny [Adaptation of exports under wartime conditions]. *Molodyi vchenyi (Young Scientist)*, 208–212. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2025-3-134-23>

12. Yakovenko, Yu., & Tuma, S. (2026). Perspektyvy vidnovlennia ta rozvytku eksportnoho potentsialu Ukrainy u povoiennyi period [Prospects for restoration and development of Ukraine's export potential in the post-war period]. *Zenodo*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.18466899>

13. Yaremko, I. Y., & Dumych, N. B. (2025). Dynamika ta strukturni transformatsii ukrainskykh

eksportno-importnykh operatsii v umovakh makroekonomicznykh vyklykiv [Dynamics and structural transformations of Ukrainian export-import operations under macroeconomic challenges]. *Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomicznego universytetu. Ekonomichni nauky (Herald of Lviv University of Trade and Economics. Economic Sciences)*, 84, 21–47. <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2025-84-02>

14. Kolbasin, Y. S., Filatova, T. A., & Samoilenko, V. S. (2025). The Directions for Ensuring the Foreign Trade Security of Ukraine in the Post-War Period. *Business Inform*, 2(565), 52–63. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-2-52-63>

15. Panchenko, V. (2024). Challenges and Imperatives of Strengthening the Economic Security of Ukraine in Conditions of Wartime. *Business Inform*, 11(562), 63–69. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-11-63-69>

16. Zaverbnyi, A., Zalizna, L. V., & Zhuk, O. (2025). Export and Import Activities of Ukraine: Development Strategies under Port Restrictions. *Business Inform*, 4(567), 230–238. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-4-230-238>

Отримано: 03.04.2026

Прийнято до публікації: 04.05.2026

Опубліковано: 15.05.2026